

Pandemia jako impuls do rozwoju nowych technologii w Afryce Subsaharyjskiej

Jędrzej Czerep

Skutkiem pandemii SARS-CoV-2 będzie głęboka recesja w Afryce Subsaharyjskiej w 2020 r. Dynamicznie rozwija się jednak rynek nowych technologii, dostarczający rozwiązań pomocnych w czasie kryzysu zdrowotnego. W średniej perspektywie sektor badań i rozwoju zyska na znaczeniu i stanie się atrakcyjny inwestycyjnie, także dla polskich firm.

Z 25 państw Afryki Subsaharyjskiej ujętych w rankingu Global Innovation Index (GII) za 2019 r. zaledwie 7 znalazło się w pierwszej setce (najwyżej RPA i Kenia). W konsekwencji niedoinwestowania badań i złych warunków pracy dla naukowców region jest silnie dotknięty problemem „drenażu mózgow”. Unia Afrykańska szacuje, że rocznie kontynent opuszcza 70 tys. wysoko wykwalifikowanych profesjonalistów, w tym wynalazców. Wyjeżdżając za granicę, osłabiają potencjał rozwojowy państw pochodzenia. Słabe gospodarki afrykańskie bazują najczęściej na eksporcie surowców – nieprzekładającym się na wzrost zamożności mieszkańców – i drobnym rolnictwie na własny użytek. W państwach na południe od Sahary większość miejsc pracy (np. 90% w przypadku kobiet) i ok. 38% PKB jest w szarej strefie, np. w drobnym handlu ulicznym.

Te same państwa, które wypadają słabo w ogólnym rankingu GI, uzyskiwały często wyższe noty za wydajność innowacji, gdy oceniano stopy zwrotu przy niewielkich nakładach na innowacje (np. Tanzania w 2018 r. – 31. miejsce w wydajności wobec 92. w całym zestawieniu). Wskazuje to na potencjał rynkowy sektora nowych technologii, zwłaszcza w RPA, Botswanie, Mozambiku, Kenii, Mauritiusie i Rwandzie. Jego symbolem w Afryce jest dziś rynek płatności mobilnych, który rozwinął się tu wcześniej niż np. w Europie, częściowo z uwagi na małą liczbę indywidualnych kont bankowych. Rwanda – gospodarz dorocznego szczytu technologicznego, najważniejszego wydarzenia branżowego na kontynencie – od 2018 r. tworzy kosztem 2 mld dol. infrastrukturę afrykańskiej „doliny krzemowej”. Kigali Innovation City, które ma przyciągnąć firmy technologiczne,

naukowców i inwestycje, może generować 150 mln dol. zysku rocznie z eksportu technologii.

Wzrost znaczenia nowych technologii w obliczu pandemii. Rozprzestrzenienie się COVID-19 w Afryce Subsaharyjskiej uwydatniło słabości miejscowych systemów ochrony zdrowia i niewielkie zdolności państw do samodzielnych działań antykryzysowych. Dodatkowo trudno było oczekiwać pomocy materialnej od państw rozwiniętych, które same zmagają się z niedostatkiem sprzętu, środków i doświadczenia w walce z pandemią (udzielały one wsparcia np. w postaci redukcji zadłużenia). Warunki te wymusiły racjonalizację w wykorzystaniu ograniczonych zasobów oraz zrodziły zapotrzebowanie na szybkie wdrażanie lokalnych, tanich rozwiązań. Tym samym rządy dostrzegły w sektorach nowych technologii, inżynieryjnym, badań i rozwoju potencjał uzupełniania niedoborów, zmniejszania ryzyka zakażeń i zdobywania substytutów drogich środków z importu.

Uniwersytety techniczne i medyczne niektórych państw, np. w Rwandzie i Ghanie, zaczęły opracowywać prototypy i zamienniki elementów urządzeń medycznych, co pozwoliło rządowi zwiększać zapasy sprzętu. Rządy stały się jednymi z głównych klientów uczelni, skupując i generując dodatkowy popyt na tworzone przez lokalne laboratoria produkty i rozwiązania. University of Ghana's School of Pharmacy np. opracował środek dezynfekujący Pharmol, na Uniwersytecie Wits w RPA powstało narzędzie mapowania rozprzestrzeniania się wirusa, uczelnie m.in. w Etiopii, Ghanie i RPA tworzyły punkty testów.

Obszary szczególnie rozwijające się. Głównym celem afrykańskich wynalazców jest poprawa poziomu życia

lokalnych społeczności, dominują więc rozwiązania proste, ale przynoszące odczuwalną zmianę. Pierwszą dziedziną, która spontanicznie rozwinęła się w wielu miejscach, była produkcja niezbędnych materiałów ochronnych i medycznych przy użyciu druku 3D. W Senegaluz pozwoliło to zredukować koszt respiratorów do ok. 60 dol. za sztukę (przy cenach importowanego sprzętu z Europy rzędu 16 000 dol.), masowo produkowano też w ten sposób maski-przyłbice, m.in. w Kenii, Beninie, Malawi i innych państwach. Działalność ta, dyskusyjna np. z punktu widzenia prawa własności intelektualnej, zwiększyła dostępność technologii druku 3D dla konstruktorów z innych dziedzin.

Potrzeba unikania gotówki, której obrót sprzyja rozprzestrzenianiu wirusa, dała impuls do przyspieszenia rozwoju rynku płatności mobilnych. Największy zasięg miał on w Kenii, gdzie na 53 mln ludności przypada ok. 27 mln użytkowników wirtualnej waluty M-Pesa, produktu największego krajowego operatora telefonii komórkowej Safaricom. Z uwagi na pandemię w Ghanie, Kenii, Wybrzeżu Kości Słoniowej, Mozambiku, Ugandzie i Zambii władze wymogły na dostawcach usług płatności mobilnych czasowe zniesienie lub redukcję prowizji, zwłaszcza od niewielkich transakcji. Jednocześnie władze ułatwiały dostęp do tego typu płatności, np. w Ghanie zlikwidowano wymóg dodatkowej rejestracji przed założeniem konta. Z własnej inicjatywy upusty oferują też nigeryjskie (Paga) i południowoafrykańskie (Yoco) start-upy z tej branży, które w ten sposób zwiększają zasięg i zyskują przychylność władz państwowych. Pandemia przesądziła o zastosowaniu zasilanych elektronicznie kart w nowo uruchomionym programie świadczeń socjalnych w Sudanie (bilansującym zniesienie subsydiów na paliwo), dzięki czemu obejmie on 80% rodzin. Z kolei przyspieszenie digitalizacji płatności podatków w Republice Konga zwiększa wpływy do budżetu i transparentność finansów publicznych, a w konsekwencji utrudni m.in. defraudację i wywóz za granicę środków państwowych.

Lokalne firmy przebranżawiają się, aby cierpiącym na niedostatki wody metropoliom pomóc w sprostaniu podwyższonym rygorom sanitarnym. W stolicy Sierra Leone, Freetown, firma Finic, wcześniej wytwórca maszyn rolniczych, utworzyła sieć ogólnodostępnych ulicznych punktów sanitarnych, a w Harare, stolicy Zimbabwe, stosując aplikację, można zamówić bezkontaktowe usługi wywozu nieczystości i odkażania. Rozwijają się też rozwiązania IT ułatwiające ustalanie kontaktów w wypadku zakażenia. W Kenii FebLab opracowało aplikację Msafari do oznaczania się przez pasażerów popularnych minibusów (*matatu*), co ułatwia identyfikację osób, z którymi miał kontakt zakażony. Rośnie także rynek transportu przy użyciu dronów, wykorzystywany do dostaw środków medycznych do trudno

dostępnych miejscowości. W Ghanie prowadzi je Zipline, a australijskiej firmie Swoop Aero, która w ub.r. weszła do DR Konga i Malawi, udało się skrócić średni czas dostaw z 3 godzin do 12 minut. Wybuch pandemii spowodował szybki wzrost popytu na te usługi i na doświadczenie miejscowych kadr, np. w Malawi. Od początku pandemii afrykańskie platformy innowacyjne np. CcHub (Lagos/Nairobi), Zindi (Kapsztad), a także Regionalne Biuro WHO dla Afryki inicjowały konkursy i granty dla inżynierów i firm na rozwiązania wspierające walkę z pandemią. Sprzyjały one mobilizacji środowiska naukowego i wymianie doświadczeń.

Perspektywy. Rozpoczynająca się w Afryce recesja, pierwsza od 20 lat, będzie szczególnie dotkliwie odczuwana w najuboższych państwach, których obywatele przeznaczają bieżące wpływy na konsumpcję i nie dysponują oszczędnościami. Ucierpi lokalna drobna wytwórczość, usługi i handel. Rozwój nowych technologii nie wystarczy, aby państwa powróciły na ścieżkę wzrostu. Pandemia pobudziła jednak innowacyjność i uświadomiła rządów wspólnotę interesów z sektorem badań, w tym z uczelniami. Ugruntowuje się model współpracy, w którym władze zamawiają i gwarantują wdrożenie społecznie użytecznych rozwiązań, a uczelnie je opracowują. Długofalowo większa przychylność państw dla badań, wynalazczości i rozwoju nowych technologii będzie sprzyjać zarówno przebranżowieniu poszczególnych osób, jak i strukturalnym przekształceniom gospodarek. Pozwoli przede wszystkim przyspieszyć uprzemysłowienie i związaną z nim produkcję dóbr przetworzonych, których brak wymusza import droższych produktów gotowych, obecnie zmniejszony m.in. z powodu ograniczenia wymiany z Chinami. Symboliczne znaczenie będzie miało spodziewane w lipcu uruchomienie linii produkcyjnej tanich testów na koronawirusa przez senegalski oddział francuskiego Instytutu Pasteura. Efekt psychologiczny sprzyjający inwestycjom w rodzimy przemysł wzmocni także planowane na 2021 r. ukończenie budowy w Nigerii jednej z największych na świecie rafinerii, która zapewni państwu samowystarczalność w produkcji benzyny. Wiele spośród wypracowanych dziś rozwiązań, np. usprawniających logistykę i warunki sanitarne w miastach, po ustaniu pandemii znajdzie wsparcie ponadnarodowych instytucji. Wzrośnie znaczenie i liczba programów, regionalnych i międzynarodowych, wspierających wdrażanie nowych rozwiązań, np. opracowywanych przez doktorantów afrykańskich uczelni technicznych (jak Conception X), czy start-upy (jak Africa Prize for Engineering Innovation). Polskie firmy mogą skorzystać na rosnącym zapotrzebowaniu na innowacje, nawiązując relacje z lokalnymi producentami lub komisjami konkursowymi, a także uczelniami zainteresowanymi współpracą badawczą.